

ATATÜRK, EUGÈNE PITTARD VE AFET HANIM

EN BÜYÜK ANTROPOLOJİK ANKET

ZAFER TOPRAK

17. Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi 1937 yılında Romanya'da, Bükreş'te toplanmıştı. Kongreye Afet Hanım da katılmış ve Atatürk'ün adına 18. Uluslararası Antropoloji Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi'nin Türkiye'de yapılması için çağrıda bulunmuştu. Bu öneri büyük bir coşkuyla kabul edildi. Ancak, 1939 yılında Türkiye topraklarında toplanacak bu ilk uluslararası bilimsel kongre savaş nedeniyle gerçekleşemedi.

Bir önceki yazımızda 1930'lu yıllarda sosyolojinin yerini antropolojiye bıraktığını, Türkiye'de toplum mühendisliğinin kuramsal temelini Emile Durkheim'den Eugène Pittard'a kaydığını kaydetmiştik. Bu tür bir yol ayrımı Cumhuriyet'in ulus inşa sürecinde köklü bir dönüşümü ifade ediyordu. II. Meşrutiyet'in "sosyolojizm"i Fransız Devrimi'nden esinlenmiş ve 20'lerin Cumhuriyeti vatandaşlık esası üzerine kurulu anayasal düzeni, laikliği giderek yücelten "civic" bir uluslaşmayı hedeflemişti. Ancak, 30'lu yılların II. Dünya Savaşı'na gi-

den "karanlık" dönemi ilkçi ya da Batı dilindeki terimiyle "primordial" ulusal kimlik arayışı antropolojiyi gerektiriyordu. Bir önceki yazımızda da belirttiğimiz gibi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulurken sosyoloji bölümüne gerek duyulmamıştı.

Sosyoloji ve antropoloji Türkiye'de iki farklı uluslaşma kuramının sanki birer metaforuydu. İlkinde ulus yoktan var ediliyor, ikincisinde ise geçmişin derinliklerinde "ırksal" bir köken aranılıyordu. Bu nedenle sosyolojinin terk edilip antropolojinin

benimsendiği bir evrede rejim de bir dönüşüme uğruyordu. Ülke giderek içine kapanıyor, "modernite" için kısa yol aranıyor, "otoriter" bir düzene geçiliyordu.

Bu olgu küresizleşme evresinde bile dünyanın ne denli bütünleşmiş bir yapısı olduğunu kanıtlıyordu. Kıta Avrupası'nda esen rüzgârlar Türkiye'yi de peşine takıyordu. Sorun Fransız Devrimi'ne açılan Avrupa kökenli bir "aydınlanma"dan arınmak, Asya eksenli alternatif bir "aydınlanma"yı keşfetmekti. Bu sürecin "turnusol kâğıdı" ise fizik antropolojidi.

Şevket Aziz Kansu'nun antropoloji alanındaki önemli katkılarını sonraki yazılarımıza bırakarak, bu kez Türkiye'de 30'lu yıllarda sosyal ve beşeri bilimlerin yönelimini belirleyecek "en büyük antropolojik anket"ten söz edeceğiz.

PITTARD'A GÖRE ATATÜRK'ÜN BİLİM TUTKUSU

Anadolu Ajansı'nın 7 Temmuz 2007 günlü haberine göre İngiltere'deki Christie's Müzayede Evi, Atatürk'ün Harf Devrimi'ne ilişkin olarak bizzat tuttuğu notları satışa çıkarıyordu.

Afet İnan ve Atatürk.

Heceleme ve telaffuza dair görüşlerin yanı sıra yine Atatürk tarafından yapılmış bazı eskizlerin yer aldığı bu notlar Atatürk tarafından İsviçreli ünlü antropolog Eugène Pittard'a gönderilmişti; ya da verilmişti. Christie's in katalogu Osmanlı Devleti'nin son evresinde okuryazarlık oranının son derece düşük olduğunu, 1928 Harf Devrimi'nin bu dengeyi okuryazarlık lehine değiştirmeyi amaçladığını vurguluyor, Harf Devrimi'nden övgüyle söz ediliyordu. Müzayedede 1.000 İngiliz Sterlini'yle açılan notlar, adı açıklanmayan özel bir koleksiyoncu tarafından 3.850 sterline alınacaktı.

Bu notları Atatürk Eugène Pittard'a neden vermişti ya da göndermişti? Atatürk'ün Eugène Pittard ile ilişkisi neydi? Bu soruları yanıtlayabilmek için öncelikle Eugène Pittard'ı tanımak gerekiyor. Zira Eugène Pittard 1930'lu yılların Türkiye'sinde bilim dünyasına damgasını vuracak bir şahsiyetti. Türkiye'de sosyolojiden antropolojiye geçerken eserleriyle ve yaptığı araştırmalarla Atatürk'ü etkileyen bir bilim adamıydı.

Eugène Pittard Türkiye'yi yakından tanıyan İsviçreli bir antropolog ve etnologdu. Türkiye ile yakın ilişkisi vardı. Harf Devrimi sırasında Türkiye'de bulunmuş ve bu köklü dönüşüme hayranlığını gizlememişti. Nitekim 1931 yılında çağdaş Türkiye'yi tanıtan, Türkiye'den övgüyle söz eden A travers l'Asie-Mineure – Le visage nouveau de la Turquie' başlığını taşıyan bir kitap yazmıştı. Arap harflerinden Latin harflerine geçişin insanlık tarihinin en önemli toplumsal devrimlerinden biri olduğunu vurgulayan Eugène Pittard'ın bu eseri kısmen Reşat Nuri Güntekin tarafından Anadolu² başlığı altında Türkçeye çevrilmişti.

Eugène Pittard 1924'te yayınladığı ve fizik antropolojinin klasikleri arasında yer alan Irklar ve Tarih [Les races et l'histoire]³ adlı eserin her satırını Atatürk dikkatle okumuştur. Anıtkabir Derneği tarafından çıkarılan 24 ciltlik Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar dizisini 22. cildinin neredeyse tamamı bu ki-

taba hasredilmişti. Kütüphanesinde kayda geçen 3.997 kitap arasında bu kapsamda okunmuş başka bir kitap yoktu.⁴

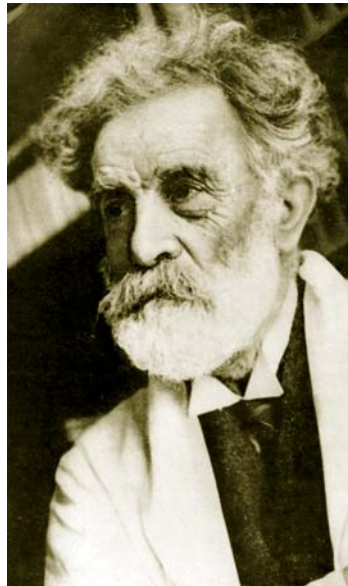
Bu kitabın Türk bilim dünyası üzerinde etkisi derin olmuştu. Irklar ve Tarih, 30'lu yıllarda dil ve tarih alanında giriştiği reformlarda Atatürk'ün temel başvuru eseri olacaktı. Bu kitap üzerine ayrıntılı bilgiye bir sonraki yazımızda yer vereceğiz. Öncelikle Eugène Pittard'ın Atatürk'le ilgili görüşlerine değinelim.

10 Kasım 1938'den birkaç gün sonra Eugène Pittard'ın Atatürk'le ilgili

l'Anthropologie et de la Préhistoire: Kemal Atatürk] idi. Bu maktele Eugène Pittard'ın on yılı aşkın bir süre bilfiil yakından gözlemlediği Türkiye'de bilimin evrimi ve Atatürk'ün bilime olan derin tutkusu üzerineydi.

Eugène Pittard, devlet kuran ender kişilerden biri olan Atatürk'ün konumunu anlayabilmek için Türkiye tarihini 1911 sonrası gözden geçirmenin yeterli olacağını vurguluyor; ancak Türkiye'nin cumhuriyet rejimi altında geçirdiği siyasal ve toplumsal dönüşümlerin bu tür akademik bir dergide yeri olamayacağını hatırlatarak, derginin uzmanlık alanına girecek üç

Eugène Pittard'a göre Atatürk dünyada bir benzeri olmayan bir devlet adamıydı. Derin siyasi kaygılarının yanı sıra bilime bu denli bir tutkuyla yaklaşan, aynı oranda dinamik bir başka devlet adamı yoktu.

konuda Atatürk'ü tanıtanın doğru olacağını kaydediyordu.

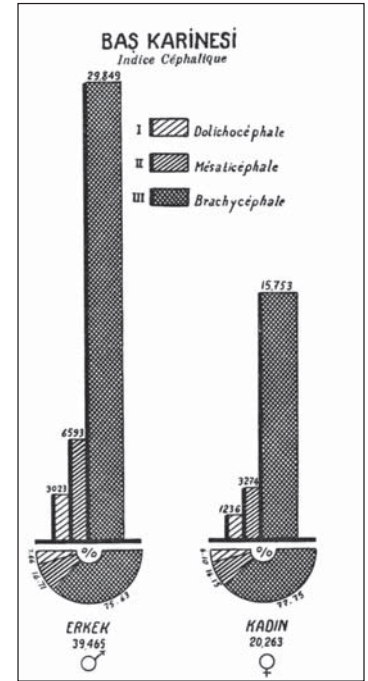
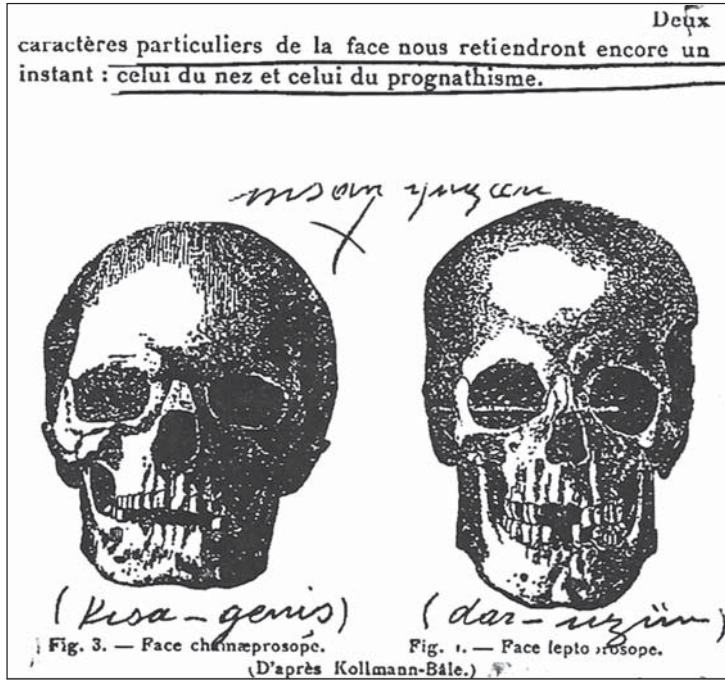
İsviçreli bir antropolog ve etnolog Eugène Pittard.

Bu üç konu sırasıyla Atatürk'ün a) giriştiği Dil Devrimi, b) ırk sorunlarına olan ilgisi ve bu bağlamda Türk ulusunun tarihin en derinliklerine kadar uzanan köklerine yönelişi, c) Anadolu'nun geçmişiyle ilgili araştırmalara, bu coğrafyanın paleolitikten günümüze kadar uzanan sürecine olan tutkusuydu.

Eugène Pittard, Anadolu'da 1928'den itibaren 1938 baharına kadar yapmış olduğu incelemeleri sırasında birçok kez Atatürk'le karşılaşma fırsatı bulmuştu. Bu nedenle Türkiye'de ulus-devletin kurucusu, devlet adamı Atatürk'ün belli başlı entelektüel ilgi alanlarını yakından biliyordu. Ama her şeyden önce önemli olan bu ilgi yumağının düşünce düzeyinde kalmayıp, bilfiil gerçekleştirilmiş oluşuydu.

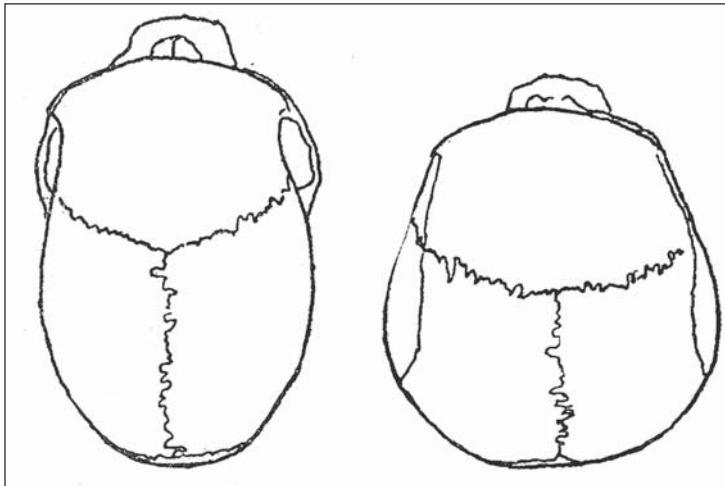
1928'den itibaren Türk insanı Arap alfabesini bırakmış, Latin alfabesini benimsemişti. Ancak, Batı ülkelerinin insanı bu toplumsal devrimin önemini yeterince idrak edememişti.

Atatürk'ün Pittard'ın *Irklar ve Tarih* adlı kitabı üzerinde yaptığı çalışma.

Eugène Pittard için Latin harfleri gerçek anlamda bir toplumsal devrimdi. Atatürk, otokrat kimliğiyle son derecede demokrat bir açılımı gerçekleştiriyordu. Harf Devrimi sayesinde geniş kitlelere okuryazar olabilmenin yolu açılıyor, böylece demokrasinin tabanı pekiştiriliyordu.

Pittard'ın kitabında yer alan dolikosefal ve brakisefal kafaların tepeden görünüşü

Eugène Pittard, Harf Devrimi sırasında bizzat Anadolu'da gözlemlerde bulunmuştu. Ona göre, 14 milyon insanın Gazi'nin girişimiyle bu tür bir dönüşümün gerçekleştirilmesi emsali görülmemiş bir olaydı. Arap harfleri, son derecede estetik, dekoratif bir nitelik taşıyordu; ancak Türkler

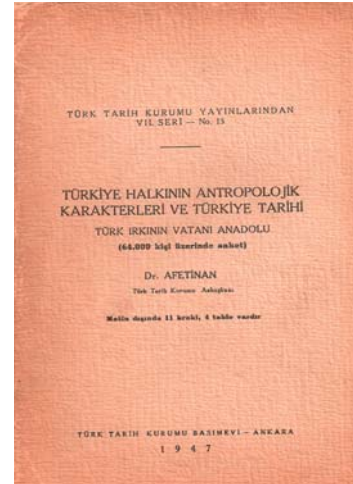
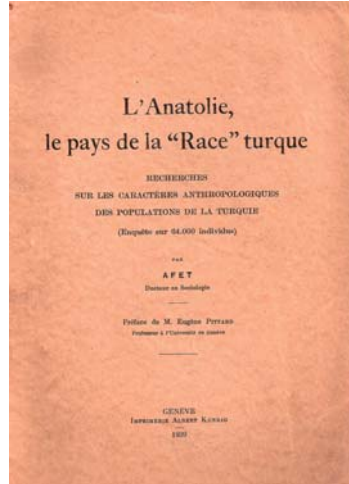
için öğrenmesi çok zordu. Türkçedeki sekiz sesli harf Arap harfleriyle üç harfle ifade edilmeye çalışılıyordu. Tek bir harf Türkçede farklı seslerle tekabül edebiliyordu. Basım evlerinde kitap dizgisi için Arap harflerinde tam 612 tipografik karakter gerekiyordu. Oysa Latin harflerinde büyük

/ küçük harfler ve rakamlar dahil 70 karakter yeterli oluyordu.

Eugène Pittard, harflerle ilgili reform önerilerinin daha önceleri de gündeme geldiğini biliyordu. Ancak tüm bu girişimler, gazete sayfalarında ya da akademik tartışma ortamlarında kalmıştı. Oysa Atatürk uygulayıcı bir kişiliğe sahipti; Harf Devrimi'ni bilfiil gerçekleştirmişti. Bu devrimin doğal olarak ülkenin toplumsal, ekonomik ve siyasal geleceği üzerinde derin etkileri olacaktı. Eugène Pittard, Harf Devrimi'nin gerçekleştirilmesinin değişik evrelerini makalesinde uzun uzadıya anlatıyor, toplumun bu konuda nasıl seferber olduğunu bilfiil Anadolu'daki gözlemleriyle dile getiriyordu. Eugène Pittard için bu, gerçek anlamda bir toplumsal devrimdi. Atatürk, otokrat kimliğiyle son derecede demokrat bir açılımı gerçekleştiriyordu. Harf Devrimi sayesinde geniş kitlelerin okuryazar olabilmesi demokrasinin tabanını pekiştirecek güçte bir girişimdi.

"TÜRK İRKI" NIN TARİHSEL KÖKENİ VE ARKEOLOJİ

Eugène Pittard'ın ele aldığı ikinci konu "Türk ırkı"nın öntarihsel (pre-historique) ve tarihsel kökenleriydi. Atatürk, tüm cumhurbaşkanlığı döneminde Türk halkının kökenlerine,

onun uygarlık öyküsünün tarihsel sürecine en üst düzeyde ilgi duymuş, Eugène Pittard'ın bu alandaki çalışmalarını yakından izlemişti. Her karşılaştıklarında, konu dönüp dolaşıp bu alanda odaklanıyordu.

Eugène Pittard, 1928 yılında, Anadolu'nun merkez yörelerinin güney kesiminde araştırmalarını sürdürürken paleolitik uygarlık kalıntılarına rastlamıştı. Oysa o güne kadar paleolitik evrenin bu coğrafyada görülmediği savı hâkimdi. J. de Morgan, Anadolu'da ancak neolitik uygarlığın belirtilerinden söz ediyordu. Eugène Pittard'ın Adıyaman'daki bulguları Atatürk'ü gerçekten çok etkilemişti. Üniversite ortamında ve Halkevleri'nde Eugène Pittard'ın yaptığı konuşmalarda Atatürk bizzat dinleyiciler arasında yer almıştı. Bu konulara odaklanmak için Atatürk Türk Tarih Kurumu'nu kurmuş ve manevi kızlarından Afet Hanım'ı çok genç yaşta bu kurumun asbaşkanı yapmıştı.

Eugène Pittard'a göre, Atatürk'ün tarihöncesine ve tarihe olan tutkusu "platonik" bir ilgi değildi. 1937 Türk Tarih Kurumu'nun ikinci kongresi uluslararası bir nitelikte gerçekleştirilmiş, kongreye yabancı bilim adamları da çağırılmıştı. Atatürk, sağlık durumu elverirse de, sadece görkemli açılışı değil, tüm oturumları bizzat izlemişti. Bu vesile ile Dolmabahçe Sarayı'nda bir sergi açılmış ve bu serginin önemli bir kısmı tarihöncesi bulgulara ayrılmıştı. Atatürk, Hitit uygarlığı kazılarının tutkun bir izleyi-

Eugène Pittard'ın Atatürk'e olan saygısının ve bir ölçüde hayranlığının bir diğer nedeni, O'nun direktifleriyle gerçekleştirilen "büyük antropolojik anket"ti. Türk insanının köklerini en iyi şekilde bilme kaygısı Atatürk'ü ırk sorunsalına sevk etmişti.

cisiydi. Eugène Pittard O'nun direktifleri sayesinde Anadolu'nun birçok yöresinde kazılara girişildiğini ve çok önemli bulgular ortaya konduğunu kaydediyordu.

Alacahöyük, bunlardan biriydi. Türkiye'deki müzelerin birçoğu, Türk uygarlığının geçmişi olarak görülen Hitit bulgularıyla zengin bir görünüm kazanmıştı. Bir Hitit kazısı olan Boğazköy, yabancı bilginlerin uğrak yeri olmuştu. Türk arkeologları da kısa bir süre sonra bu kazılar sayesinde dünya literatüründe yer almaya başlamışlardı. Nitekim Remzi Oğuz Arık'ın 1937'de Fransızca yayınladığı Alacahöyük kazı kitabı bunun güzel bir örneği. Ancak, Türk arkeologlarının girişecekleri birçok başka arkeolojik ören yeri bulunuyordu. Eugène Pittard'a göre, Ankara Müzesi müdürü Hamit Zübeyir Koşay'ın Pazarlı'daki bulguları bu çabaların başka bir örneği.

Tüm bunlara değinirken Eugène Pittard Revue anthropologique'deki yazısının amacının Türkiye topraklarında yapılan kazıların dökümünü vermek olmadığını söylüyordu. Onun

için önemli olan Anadolu'ya yönelik tarihöncesi ile ilgili çalışmalarda Atatürk'ün oynadığı saygın roldü. Her kazı bulgusu ertesi Atatürk konuyla ilgili bir rapor istiyor ve bulguları Anadolu halkının kökenleri üzerine oluşturduğu bilgi dağarcığına katıyordu. Hitit, Selçuk, Osmanlı, kısaca görkemli geçmiş Atatürk için çağdaş Türkiye'nin geleceği için bir güven unsuru oluşturuyordu. Hititler'e özel bir ilgi duyusunun nedeni ise, bu insanların atalarının insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan neolitik uygarlığın kurucuları olabileceği beklentisiydi. Bu veriler tüm Avrasya tarihöncesi dünyasını ve bu bağlamda tüm dünya tarihini altüst edecek düzeyde bir birikimi oluşturuyordu.

Atatürk için Anadolu'da gözlenen neolitik toplumsal devrimin dünyada eşi yoktu. Göçebe avcılarının yerleşik düzene geçip, tarımla ve hayvancılıkla uğraşması Anadolu ve yakın çevre topraklarında gerçekleşmişti ve tahıllı bu insanlar bulunmuştu. Bu ilk neolitik insanların adı bilinmiyordu. Ama onların ahfadı Hititler'di ve uygar bir "ulus" olarak nitelenebilecek en

eski topluluktur. Her ne kadar bir dizi "boşluk"lar varsa da, MÖ dördüncü binlerde yaşamış Hititler'den bugünün Türk insanına bir süreklilik kurulabilir. Bu "boşluk"ların üstesinden gelmek Türk arkeologlarına düşüyordu. Eugène Pittard, Atatürk'le olan görüşmelerinde, Anadolu'daki bu köklü toplumsal dönüşümlere ve

tirmiş ve subaylar Eugène Pittard'a yardımcı olmuşlardı.

Adıyaman'daki tarihin en eski avadanlık bulguları bu tür araştırmalara yeni bir boyut getiriyordu. Geçmişte bu topraklarda yaşamış insanların morfolojik karakterlerini Anadolu'nun halihazırdaki insanları

Afet Hanım'ın tezi kapsamında Anadolu'da gerçekleştirilecek olan antropolojik anket, Eugène Pittard'a göre, Türkiye'yi bu alanda dünyada en iyi tanınan ülkesi konumuna sokacaktı. Anket 1937 yılında başlamıştı. Eugène Pittard Revue anthropologique'deki makalesini yazarken Afet İnan bu anket sonuçla-

1930'larda Türk Dil Kurumu'nun başuzmanı Agop Martanyan Dilaçar.

Avrupa ilkel uygarlığı tarihi üzerindeki etkilerine eğildiklerini yazıyor ve büyük bir olasılıkla Anadolu'nun neolitik insanların Avrupa'ya yeni bir uygarlık getirdiklerini kaydediyordu.

BÜYÜK ANTROPOLOJİK ANKET

Eugène Pittard'ın Atatürk'e olan saygısının ve bir ölçüde hayranlığının üçüncü ayağı "büyük antropolojik anket"ti. Türk insanının köklerini en iyi şekilde bilme kaygısı Atatürk'ü ırk sorunsalına sevk etmişti. Eugène Pittard Balkan Yarımadası'nda yaptığı bir dizi anket sonucu Türklerin antropolojik karakteri üzerine bir iki çalışma yayınlamıştı. Bu ön çalışmalar Atatürk'ün dikkatini çekmişti. 1928'de, Anadolu'daki araştırmaları sırasında, daha önceki anketlerine ek olarak 200 Türk'ü "ölçmüştü". Bu ölçümleri Ankara civarında konuşlanmış ordu birliklerinde gerçekleştir-

Eugène Pittard'a göre, Atatürk Türk "ırkı"nın öntarihsel (prehistorique) ve tarihsel kökenlerine odaklanmıştı. Tüm cumhurbaşkanlığı döneminde Atatürk Türk halkının kökenlerine, onun uygarlık öyküsünün tarihsel sürecine en üst düzeyde ilgi duymuştu.

ile bağ kurma girişi ilginç sonuçlar verebilirdi. Ancak, Anadolu'da bulunan en eski iskeletler Hititler'e aitti ve sayıları da sınırlıydı. Bunlar Amerikalıların Alışar'daki ve Türklerin Alacahöyük'teki kazılarında elde edilmişti. İskeletlerin miktarı o gün için yeterli sayılamayabilirdi. Ama bir gün, yeterli sayılar oluştuğunda bu morfolojik bulgular halen yaşamakta olan insanlar üzerinde yapılan anketlerle karşılaştırılabilirdi.

Dünle ilgili birikim arkeolojinin uzun zaman alan uğraşları sonucu ortaya çıkacaktı. Ancak her şeyin bir başlangıcı vardı. Günümüz insanı ile ilgili morfolojik bilgiler zaman yitirilmeksizin derlenebilirdi. Anadolu insanının ayrıntılı bir envanteri gerekiyordu. İşte Atatürk'ün bu alanda güvenilebileceği kişi manevi kızı Afet Hanım'dı. Nitekim Eugène Pittard'ın Irklar ve Tarih kitabını birlikte değerlendirmişlerdi. Atatürk, 1932 Türk Tarih Kongresi'nde daha 24 yaşında iken Afet İnan'a tebliğ verdimiş ve antropolojiye yönelendirmişti. Ancak, antropoloji eğitimi o günün Türkiye'si için çok yeniydi. Bu nedenle Afet Hanım'ı Cenevre'ye göndermiş ve antropoloji alanında Eugène Pittard'ın yanında eğitim görmesini sağlamıştı.

rından elde ettiği bulgularla doktora tezini bitirmek üzereydi.

Kısaca, Atatürk'ün direktifleri üzerine Afet Hanım'ın tezi için, dünyada o güne kadar rastlanmayan ölçekte bir antropolojik ankete girişiliyordu. Eugène Pittard, anketin safhalarını makalesinde ayrıntılarıyla veriyordu: Önce Anadolu bölgelere ayrılışı; 64.000 kadın ve erkek, anket kapsamına alınmış, ölçülmüştü. Ölçüm için ana kıstaslar belirlendikten sonra, anketi yürütecek olan genç doktorlar ilk Türk antropoloğu Şevket Aziz Kansu tarafından antropolojik yöntemler konusunda eğitilmişti. Bu ekipler sayesinde Anadolu ve Trakya'da ölçümler gerçekleştirilmişti.

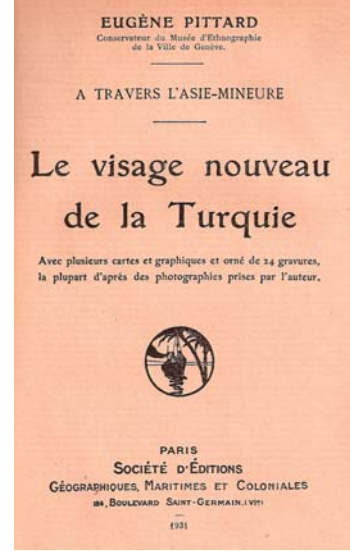
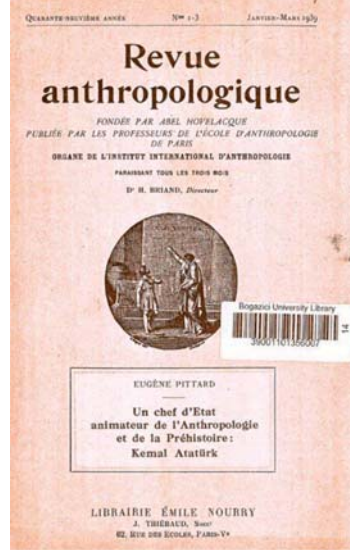
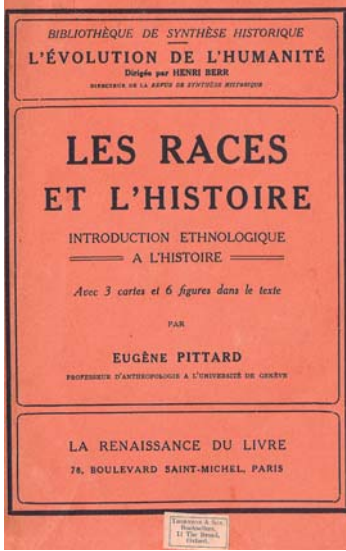
Bilginin toplanması için başlangıcıydı. Bunlardan sonuç çıkarmak için ayrı bir uğraş gerekiyordu. Tablolar, grafikler, indeksler vs. farklı ekiplerin işiydi. Bilgilerin tasnifi, hesapların yapılması, nitelik içerenlerinin anlamlı kılınması, toplam bir milyonu geçen bilginin işlenmesi ayrı bir uğraştı. Nitekim 1927'de kurulmuş olan Devlet İstatistik Enstitüsü bu iş için seferber olacaktı. Tüm bu verilerin anlamlı kılınması aylar alacaktı. Üçüncü aşamada ise Afet Hanım, bu verileri bilgiye dönüştürecek. Afet Hanım bu konuda ilk dene-

mesini 200 Anadolu kadını üzerine yapmış ve bu çalışma 1937 yılında yayınlanmıştı.⁷

Eugène Pittard'a göre, bu devasa antropolojik anketin sonuçları salt etnolojik açıdan anlam taşımayacaktı; her türlü karşılaştırma için cinsiyet, ırk ve mekân bağlamında insanlığın

sonuçlar veriyordu. İşte bu nedenle, zaman ve mekân bağlamında insana odaklanan bilgi ve tarih bu denli yavaş ilerliyordu. Eugène Pittard'ın umudu diğer devletlerin de Türkiye'nin izinden gitmeleriydi. Bu çalışma antropoloji biliminde bir dönüm noktasıydı. Atatürk'ün adı, nesiller boyunca, bu anketle bağlantılı olarak anılacaktı.

Atatürk'ün dilbilim alanındaki çabası bunun somut örneğiydi. Dil konusuna eğilmiş, Türkçedeki ve Avrupa dillerindeki sözcükleri incelemiş, bunların geçmiş Türk diyalektlerinde kökenlerini aramış, tarihin derinliklerinde ilk çizgilerinin peşinden gitmişti. Bunu bilfiil Atatürk'le olan görüşmelerinde gözlemlemişti.

morfolojik incelenmesine de büyük bir zenginlik katacaktı. Yakın bir gelecekte, Türkiye örnek alınacak, birçok ülkede benzer anketlere girilecekti. Böylece antropoloji bilimi çok daha sağlam temeller üzerine oturtulmuş olacaktı.

BİLİME TUTKUyla YAKLAŞAN KİŞİ: ATATÜRK

Eugène Pittard Atatürk'ün bilime katkısının sınır tanımaz bir tutku sonucu olduğunu söylüyordu. Atatürk olmasaydı, Atatürk bu denli mükemmel bir antropolojik anket için direktif vermeseydi, Anadolu insanı ile ilgili gerekli bilgilere daha uzun yıllar ulaşamayacaktı. Bilfiil Atatürk sayesinde bu denli "total" bir bilgi elde edilebilirdi. Yoksa yıllar boyu kısıtlı bütçelerle gerçekleştirilmiş ve bölük pörçük birikimlerden oluşan bilgilerle yetinmek zorunda kalınacaktı. Bu işin, Türkiye'de olduğu gibi, devlet tarafından üstlenilmesinin büyük yararları olmuştu. Avrupa ülkelerinde devletin bu tür bilimsel uğraşlara bilfiil girişi son derecede enderdi. Bireysel çabalar zorunlu olarak sınırlı

Övgü dolu sözlerinin ardından Eugène Pittard kendine şu tür bir soruyu sormadan edemiyordu: Dünyada Atatürk benzeri, derin siyasi kaygılarının yanı sıra bu denli bilime tutkuyla yaklaşan, aynı oranda dinamik bir başka devlet adamı var mıydı? Bu soruyu soruyordu, zira Türkiye tarihini yakından izlemişti; Ankara'nın 1928 yılında ne olduğunu ve on yıl sonra neye dönüşüğünü bilfiil gözlemlemişti. Gerek maddi yaşamda, gerek entelektüel ortamda, bütün ilerlemeleri, dönüşümleri, tüm yoktan var edilenleri kısaca özetlemek buna yeterdi. Müzeleri, enstitüleri, yüksekokulları, hastaneleri, bankaları, fabrikaları, bulvarları, Çubuk Barajı'nı, ormancılık girişimlerini bilfiil görmüş, izlemişti. Türkiye'nin uluslararası alanda barıştan yana tavırla oynadığı rolü de bizzat yaşamıştı. Bütün bunların yanı sıra büyük takdirle karşıladığı bir husus vardı: O da iç ve dış siyasi galelerin yanı sıra ülkesinde "bilim"i bu denli önemseyen ve "bilim"le haşır neşir olan bir başka siyaset adamı dünyada var mıydı?

Eugène Pittard'ın Atatürk'ü en son ziyareti, hastalığın ileri aşamasında, 1938 Nisan'ında olmuştu. Çok az kişiyle görüştüğü bir evrede Atatürk Eugène Pittard'ı Dolmabahçe'de kabul etmişti. En zor anlarında bile Atatürk tarih konusunu açmış, Pittard'la Türkistan sekenesinin ilk yerleşim yöresini ve Anadolu'ya ulaşmak için izlenen yolu tartışmıştı.

Atatürk vasiyetinde bile dil ve tarihin önemini vurgulamaktan çekinmemiş, maddi varlığını Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu'na bağışlamıştı. Bundan böyle, onun kişisel servetiyle Tarih Kurumu kazılar yapabilecek, arşivlerde araştırmalara girişebilecekti.

Eugène Pittard'a göre, bilim alanında yaptıkları araştırmalar ve yayınlarla "bilgi" dünyasına katkıda bulunmuş kişiler arasında yer almasa da, "bilim"in birçok alanına ve özellikle antropolojiye ve tarihöncesi çalışmalara omuz vermiş devlet adamları arasında Atatürk'ün adı altın harflerle yazılarak, bilim dünyası ona olan şükranlarını ifade etmeliydi.

Nitekim 1937 yılında Romanya'da, Bükreş'te toplanan Uluslararası Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi bu kadirşinaslığı göstermişti. Kongreye Afet Hanım da katılmış ve Atatürk'ün adına bir sonraki toplantının Türkiye'de yapılması için çağrıda bulunmuştu. Bu öneri büyük bir coşkuyla kabul edilmişti. Ankara'da kongre ile ilgili ilk hazırlıklara girildiğinde Atatürk'e kongrenin yüksek hamiliği teklif edilmiş ve Atatürk bunu memnuniyetle kabul etmişti. Atatürk için bu sırf protokoller bir yükümlülük değildi; O bilfiil kongreyle yakından ilgileniyordu.

AFET İNAN VE ANTROPOLOJİ

Eugène Pittard'ın dünya fizik antropoloji literatüründe yer edeceğini söylediği ve Afet Hanım'ın doktora tezini oluşturacak olan anket hangisiydi? Ne tür kaygılarla bu tür bir ankete girilmişti? Anket sonuçları neyi kanıtlıyordu? Bunları kısaca gözden geçirmek ve bir sonraki yazımızda Eugène Pittard'ın tezlerine eğilmek yerinde olur.

Atatürk manevi kızı Afet Hanım'ı Türk Tarih Tetkik Cemiyeti as başkanı yapmış, daha ilk tarih kongre-

mü nedeniyle yapılan toplantıda, Atatürk'ün Şevket Aziz Kansu ile ilgilenişini şu satırlarla ifade ediyordu:⁸

"Atatürk Prof. Pittard'ın 'Les races et l'histoire' kitabı ile ilgilenmiş ve Türk ırkının ilmi bakımdan incelenmesini istemişti. Bu işte o zaman tarihle uğraşan herkes birer amatör olarak bir şeyler öğreniyordu. Fakat Atatürk'e bu ilmin bir mümessilinin bizde de olduğunu haber verdiler. İşte bu genç antropoloji uzmanı, İstanbul Tıp Fakültesi antropoloji müderris muavini Dr. Şevket Aziz Kansu idi. Birinci Türk Tarih Kongresi'nin (2 Tem-

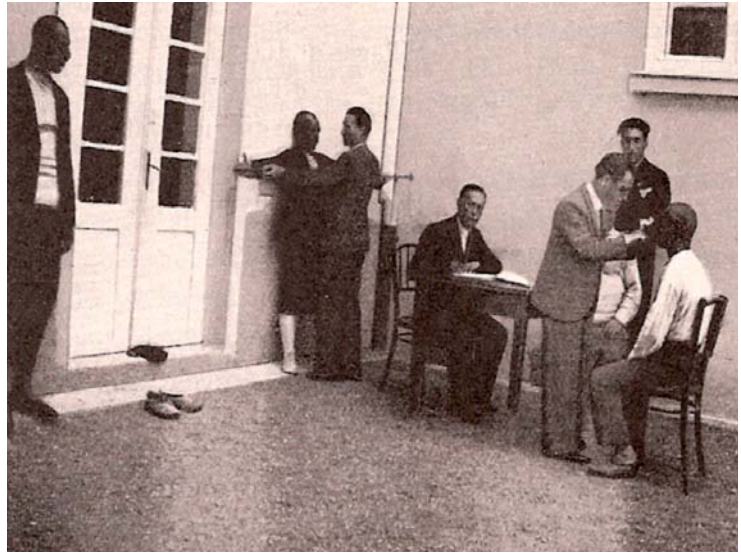

Devlet İstatistik Müdürlüğü'nde En Büyük Anket'in verileri işlenirken.

En Büyük Anket için yurttaşların ölçümleri yapılırken.

Antropoloji ve Tarihöncesi Arkeoloji Kongresi Türkiye'de toplanacak ilk bilimsel uluslararası kongreydi.

Ölümü ertesi İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilişi 1939 kongresi konusunda kimi kaygıların doğmasına neden olmuştu. Eugène Pittard Atatürk'ün silah arkadaşı İnönü'nün de bu tür bir ev sahipliğini üstleneceği beklentisi içerisindeydi. Nitekim çalışmalar aralıksız sürdü; tebliğler Ankara'ya ulaştı ve uluslararası kongre öncesi iki ayrı kitap olarak yayımlandı. Ancak, II. Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine kongre toplanamadı. Savaş sonrası ise antropoloji ve arkeoloji yol ayrımına gelmişti. Antropoloji sosyolojiden yana tavır koyarken arkeoloji tarih eksenini ön plana çıkardı. Türkiye'de de antropoloji öncü niteliğini yitirdi.

sinden itibaren onun tarih alanında söz sahibi bir kişi olması için çaba göstermişti. Atatürk'ün tarih anlayışı giderek tarihöncesine kayıyordu. Tarihöncesi bilgi ise arkeoloji ve antropoloji aracılığıyla gün yüzüne çıkarılabiliyordu. Bu nedenle Atatürk Afet Hanım'ı İsviçre'ye antropoloji eğitimine gönderecekti. Türk Antropoloji Mecmuası'nda birçok antropoloğun, bu arada Eugène Pittard ve Şevket Aziz Kansu'nun çalışmalarını gören Atatürk, Afet İnan'ın deyişiyle "Türk ırkının ilmi bakımdan incelenmesi"ni istiyordu. Aslında II. Dünya Savaşı ertesi Afet İnan, kendi doktora tezinde olduğu gibi, Atatürk'ün ırk sorunlarına eğilişi konusunda ketum kalmayı tüm yaşamı boyunca ilke edinmişti. Bunu yazılarında bir kez gündeme getirdi. Afet İnan, Ankara Üniversitesi'nin ilk rektörü Şevket Aziz Kansu'nun 65. doğum yıldönü-

muz 1932) en faal şahsiyetlerinden biri olan sayın Kansu'yu heyecanlı ve bu sahadaki bilgilerini inanarak, güvenle okuduğunu hatırlıyorum. İhtisasını yaptığı antropoloji ilminin tek mümessili idi bu kongrede. Cumhurbaşkanı Atatürk'ün bilhassa dikkatini ve ilgisini çeken bu genç antropoloji ilim adamımızdan gelecekte Türk üniversitesi olan bu sahada kuruculuk vasfını verecektir."

Afet İnan'ın fizik antropoloji alanında ilk çalışması, Atatürk'ün önerisi ve teşvikiyle 1932 yılında toplanan Birinci Tarih Kongresi'nde okuduğu "Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde" başlıklı tebliğ idi. Bu çalışmanın geliştirilmiş ve olgunlaştırılmış versiyonunu 1937 yılında Bükreş'te toplanan 17. Uluslararası Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi'nde sundu. Türk heyetine başkanlık ederken

okuduğu "200 Türk Kadını Üzerinde Antropometrik Tetkikler" [Une Etude anthropometrique sur 200 femmes turque en Turquie] başlıklı tebliğ doktora tezi için de bir başlangıç oluştuyordu.

Ünlü antropolog Eugène Pittard'ın yanında çalışmalarına başlayan Afet Hanım, Atatürk'le de yazışarak tez için iddialı bir konu seçmişti. O güne kadar Türklerin brakisefal mi, dolikosefal mi olduklarına bilim âleminde bir türlü karar verilemiyordu. 19. yüzyıldan beri değişik kaynaklar farklı ölçülerle ortaya çıkıyordu. Oysa Cihan Harbi ertesi ideolojilerin yükseldiği bir evrede fizik antropoloji ayrı bir önem kazanmıştı ve genel kanı "uygarlığın brakisefal kafa yapısıyla yakın bir bağının olduğu"ydü. Bir diğer deyişle ve kaba bir ifadeyle, brakisefal olmak uygarlık sembolüydü. Dolikosefaller ise ancak brakisefallerle melezleşerek ileri toplumlara açılım sağlayabiliyorlardı. Anadolu insanının kafa ölçüleri Türklerin uygarlık kıstası olarak algılanıyordu. Bu amaçla Atatürk'ün direktifleriyle, 1937 yılında o güne kadar dünyanın en büyük antropolojik anket çalışması Türkiye'de yapılacaktı.⁹

64.000 kadın ve erkek üzerine uygulanan bu anket 1937 yılı Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında gerçekleştirildi. Anket için on ekip oluşturuldu. Ülke "mıntıkâ" adı verilen on bölgeye ayrıldı. Bu bölgeler ve ankete dâhil edilen insan sayısı şöyledi:

1. Trakya mintıkası, 6.000 kişi
2. Bursa, Bilecek mintıkası, 6.000 kişi
3. Çanakkale, Balıkesir, Manisa mintıkası, 6.000 kişi
4. Ege Mintıkası, 6.000 kişi
5. Eskişehir, Afyon, Burdur Kütahya, Isparta, Antalya mintıkası, 6.000 kişi
6. Orta Anadolu mintıkası, 8.000 kişi
7. Garbi Karadeniz mintıkası, 6.000 kişi
8. Cenuş mintıkası, 6.000 kişi
9. Birinci Şark mintıkası, 7.000 kişi
10. İkinci Şark mintıkası, 7.000 kişi

Anket için seferber edilenler askeri ve sivil doktorlar, sıhhiye memurları ve kısmen de beden terbiyesi öğretmenleriydi. Antropoloji anketine hazırlık olmak üzere Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Profesörü Şevket Aziz Kansu tarafından 11 Haziran 1937'den 19 Haziran 1937 tarihine kadar Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Antropoloji Enstitüsü'nde teorik ve pratik kurslar düzenlendi. Milli Müdafaa Vekâleti ile Dil Devrimi nedeniyle adları değişen Sağlık Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı'nın ankette görevlendirdiği kişiler bu süre zarfında kursları izlediler. Kursu devam eden görevliler 18 Haziran 1937 günü Etmesgut, Ergazi, Eryaman köylerinde Profesör Şevket Aziz Kansu'nun nezareti altında bir antropoloji anketi deneyiminde bulundular. Ankete katılan bütün görevlilere Şevket Aziz Kansu'nun hazırladığı ve Sıhhat Bakanlığı'nın bastırıldığı Antropometri Tetkikleri İçin Rehber¹⁰ başlıklı ve kursta öğrendiklerini sistematik bir surette toplayan rehber dağıtıldı. Ankette kullanılacak donanımların tek tip olması gerekiyordu. Bu amaçla İsviçre'de, Zürih'te Hermann, Rickenbach Sohn şirketine gerekli ölçüm aletlerinin siparişi verildi. Anketin sonuçlarının istatistiksel dökümünü ise İstatistik Umum Müdürlüğü üstlenmişti.

ANADOLU; TÜRK 'IRKI'NIN YURDU

Afet Hanım ankette toplanan verileri doktora tezinde değerlendirdi ve ilginçtir, Cenevre Üniversitesi sosyoloji doktoru unvanı aldı. Tez, kitap halinde iki kez Fransızca ve bir kez Türkçe olarak yayınlandı. Tezin başlığı Fransızca L'Anatolie, le pays de la 'race' turque, yani "Anadolu; Türk 'Irkı'nın Yurdu" idi. 64.000 kişilik anket o güne kadar dünyada yapılmış en geniş kapsamlı antropoloji çalışmasıydı. Atatürk'ün direktifleriyle devletin tüm organları bu çalışma için seferber edilmişti ve bu nedenle antropoloji dünyasında büyük yankı uyandırmıştı.

Tezin Fransızcasının ilk baskısını yönetmelik gereği Afet Hanım kendisi

yayınladı.¹¹ O tarihlerde Afet Hanım henüz evli değildi. Her ne kadar ailesi Uzmay soyadını almışsa da, her nedense, bu soyadını kullanmıyordu. Kitabın yayın tarihi 1939 idi ve yazarı Afet idi. Sınırlı sayıda basılan bu tez iki yıl sonra Cenevre Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Bilimler Fakültesi tarafından ikinci kez resmen üniversite yayını olarak çıktı.¹² Bu tarihte Afet Hanım, Doktor Rıfat İnan ile evlenmişti ve bu nedenle kitabın kapağında yazar olarak Mme Afet İnan ya da Türkçesiyle Bayan Afet İnan yer aldı.

Atatürk artık hayatta değildi. Türk Tarih Kurumu, asbaşkanının tezini Türkçeye çevirip yayınlamaya karar verdi. Ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle sürekli ertelendi ve ancak 1947'de basılabildi.¹³ Bu arada başlıkta da ufak bir değişikliğe gidildi. Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi üst başlık oldu. Türk Irkının Vatanı Anadolu daha küçük puntolarla alt başlık olarak yer aldı. Kitabın her üç baskısında da önsözü Afet İnan'ın hocası, antropolog ve etnolog Eugène Pittard yazmıştı.

Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleştirilen bu tezin geri planında ne tür bir gerekçe yer alıyordu? Atatürk neden antropoloji ve arkeolojiye bu denli önem vermişti? Türk Tarih Kurumu kongrelerinde bu konular neden ön plana çıkmıştı? Bunu vezir bir biçimde o günlerde yine Atatürk'ün kültür devrimi bağlamında önem verdiği Dil Devrimi'nin yayın organı Türk Dili Belleten'inden izlemek mümkün. Dergi, daha doğrusu o tarihlerde Türk Dil Kurumu'nun başuzmanı Agop Martanyan, yukarıda adı geçen kitabın Fransızca nüshası ile ilgili tanıtım yazısında "davanın içyüzü"nü açıklamak gereği duyuyordu.¹⁴

Agop Martanyan'a göre, 30'lu yıllarda insanlık tarihinin siyasal alanında olduğu kadar kültür sahasında da bilinmeyen yüksek bir mevkiisi olan Türkler, Atatürk ve İnönü gibi "şef"lerin başkanlığı altında ulusal ve siyasal davalarını kazandıktan ve Avrupa milletleri arasındaki yerlerini

bir kere daha aldıktan sonra, kültür davaları için de savaşa girişmişlerdi. Bu davanın ana maddesini Türklerin prehistoryası ile antropolojisi oluşturuyordu.

Cumhuriyet'in gündeminde bir "kültür davası" vardı. Batı'nın bilim insanları bilgisizlik ya da etnik önyargılar nedeniyle bilmezlikten gelerek, Türk tarihini tahrif ettikleri gibi ırk konusunda da Türkleri, mensup olmadıkları beşer gruplarına zorla sokmak istemişlerdi: Türkler sarı ırktandı, ancak 11. yüzyılda Anadolu'ya girmiş ve orada "allophyle", yani ayrı ırktan olan, bir halk kütlesi bulmuşlardı. Birçokları için Türk tarihi Osmanlılarla başlıyordu.

Agop Martanyan'a göre bu görüşün temeli yoktu ve yanlıştı. Atatürk'ün öncülüğünde 30'lu yıllarda gündeme gelen Türk tarih tezi Türk tarihini Osmanlılarla değil, neolitik devirde Orta Asya'dan başlatıyordu. Anadolu, tarihten önceki zamanlardan beri Türklerin mensup oldukları beyaz ırkın Alpin koluyla meskûndü ve bunlar Orta Asya Türk anayurdundan gelmişlerdi. Anadolu'nun en eski sekeneşiyle Hitit, Selçuk ve Osmanlı Türkleri aynı antropolojik vasıfları gösteriyordu. Bu tez a priori olarak değil, dünya ölçeğinde bilimin son verileri sentezlenerek ve kanıtları antropoloji, prehistorya, dilbilim, prehistorik kültür ve arkeoloji sahalarında gözlemlenip işledikten sonra "Ebedî Şef Atatürk'ün kurduğu okul" tarafından ortaya atılmıştı. Türk antropologları, arkeologları, dilcileri ve tarihçileri 30'lu yılların başından beri bu tezin kanıtlarını kendi ihtisaslarına göre bilim âlemine kanıtlamışlardı. Hatta hekim antropologlar bu işe 20'li yılların ortalarında başlamışlardı. İşte Dr. Afet, teziyle bu yüksek "ilham"ı Türk prehistoryasıyla Türk antropolojisi alanında bilimsel bir şekilde değerlendirmiş oluyordu. Agop Martanyan'ın tanıtım yazısı şu satırlarla son buluyordu:

"Dr. Afet, kültür sahasında birinci derecede önemli olan bir yurt hizmeti görmüş bulunuyor. Türkiye Türklerinin antropolojik vasıflarını

hiçbir itiraz götürmeyecek kadar ince ve bilimsel bir şekilde tespit etmekle, hem bize vasıflarımızı bildirmiş, hem de bir takım yabancı bilginlerin eksik inceleme neticesi olarak tanıtmak istedikleri Türk antropolojik çizgilerini temelinden düzeltmiş oluyor. Sayın Bayan Afet'i, kendisine sosyoloji doktoru unvanını kazandıran bu yüksek hizmetinden dolayı candan yürekten kutlar, en büyük basamaklarını aşmış olduğu ilim hayatında sürekli ve gittikçe yükselen başarılar dileriz."

Bu satırlar Ermeni kökenli bir Türk yurttaşının kaleminden çıkıyordu. Ancak, Türk Dil Kurumu'nun en üst düzeyinde görev almış olan Agop Martanyan, yazılarında Atatürk'ün verdiği soyadı ile yetindi ve A. Dilaçar ya da A. D. rumuzunu kullandı.

EUGÈNE PITTARD'IN ÖNSÖZÜ

Afet İnan'ın tez konusu, yukarıda belirtildiği gibi Türkiye nüfusunun antropolojik nitelikleri idi. Eugène Pittard'ın tezin basımına yazdığı önsöz antropoloji dünyası açısından anlamlıydı.

Eugène Pittard'a göre neolitik uygarlığın asıl yurdu, Ön Asya yani Anadolu ve çevre coğrafyaydı. Ön Asya ile Avrupa'nın tarihten önceki ilişkileri tarih, dil ya da arkeoloji disiplinlerince tek başlarına, diğerlerine gönderme yapılmaksızın çözülemezdi. Ama yine de antropoloji çözüm için ön sırada yer alıyordu. Bu açıdan Eugène Pittard, Türkiye'de "ulusal" prehistorya ve antropoloji çalışmalarını başlatmış olan Atatürk'e ve onun ilham ve teşvikleriyle bu alanda çalışarak büyük başarı elde eden Dr. Afet'e antropoloji biliminin son derecede minnettar olduğunu kaydediyordu. Önsözde şu satırlar Eugène Pittard'a aitti:

"Burada söylenmesi icab eden bir nokta vardır ki, o da hiçbir zaman, hiçbir devletin bu nevi bir antropoloji envanteri vücuda getirmedir. Şüphesiz ki antropoloji edebiyatında aynı neviden geniş birkaç anketin

semereleri, neticeleri vardır. Bilhassa Gould'un anketi çok daha fazla sayıda insan üzerinde yapılmıştır. Fakat bu insanlardan her biri üzerinde yapılan müşahedeler, Türk anketi müşahedelerinin aynı değildi. Trakya ve Anadolu'da 64.000 kişi ölçülmüş ve tetkik edilmiştir. Her birinin fişinde 38 kayıt vardır. Demek oluyor ki bu kayıtların toplamı 2.432.000'dir. İtiraf etmeliyiz ki bu rakam hayli ehemmiyetlidir. Fakat Türk anketine, bugüne kadar yapılan anketlerin hiçbirisinde bulunmayan kıymeti asıl veren şey, ona mevzu teşkil eden insanlar arasında kadınların çok fazla oluşudur. Bu itibarla, bu emsalsiz dokümantasyondan çıkarılabilecek olan ikinci derece, cinsî karakterler mukayeseleri, şimdiye kadar hiçbir anketin erişemediği bir kıymet temin etmektedir.

Bayan Afet, verdiği bu eserde, Türk 'ırkının' fizik antropolojisine dair birçok bahse temas etmektedir. Bilhassa, boyu, skelik endeksi, kafa endeksini, burun endeksini, cildin, saçların, gözlerin, kafa profilinin, burun şeklinin tavsifi karakterlerini mütalâa etmektedir. Şunu söyleyebilirim ki, bu sayfeler, fizik ve etnolojik antropolojiye, son derece değerli malûmat ilâve etmektedir. Bundan sonra elimizde, Türk halkının antropolojik karakterlerine dair, o kadar fazla sayıda insan üzerindeki tetkikata dayanan vesikalar bulunacak ki, bu vesikaları kat'i telâkki edebileceğiz."

Eugène Pittard'ın önsözünü Dr. Afet'in giriş yazısı izliyordu: "Türk antropolojik etüdlerin ilham kaynağı" olan Atatürk'e, Cumhurbaşkanı İnönü'ye ve geniş ölçekte yapılan antropometrik araştırmalarda kendisine her türlü kolaylığı gösteren hükümete, Cenevre'deki profesörlerine teşekkür ediyor, ardından Türkiye'nin jeofizik ve coğrafya ana vasıflarını vurgulayarak güne kadar Anadolu'da yapılan Alishar, Alacahöyük, Kumtepe ve Etiyokuşu gibi arkeolojik araştırma ve kazıların bir tarihçesini veriyordu. Bu çalışma ve kazılardan elde edilen sonuçların bir özeti kitapta yer alıyor, eskiden

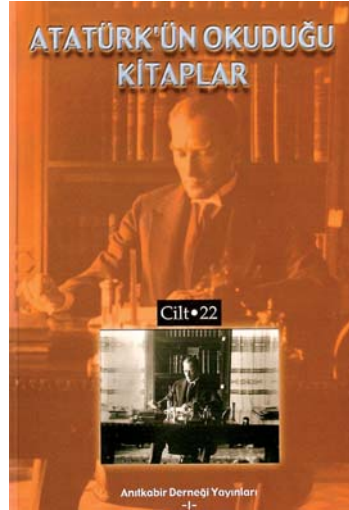
Anadolu'da özellikle paleolitik bir uygarlığın yaşamış olduğunu gösteriyordu.

Kitabında Türkiye tarihinin tabakalarını belirlemek amacıyla, paleolitik devirden başlayıp neolitik, kalkolitik, proto-Eti, Eti, Friky, Lidya, Grek, Helenistik, Romen, Bizans, Selçuk ve Osmanlı devirlerini sırasıyla ele alan Afet İnan Cumhuriyet'e kadar Anadolu tarihinin ana özelliklerini veriyordu. Bütün bu devirlerde Anadolu sekenesi, siyasal kadronun art arda değişmiş olmasına karşın, Orta Asya'dan gelmiş olan bir ve aynı ırka mensuptu. Nitekim kitabına bu konuda kafatasları üzerine yapılan incelemelerin bir tablosunu ekliyordu. Son olarak, Afet İnan Türk unsurunun sarı ırkla hiçbir ilişkisi olmadığını, beyaz ırkın Alpin koluna mensup bulunduğunu ve ırkların sınıflaması yapılırken Türk vasıflarının yeterince incelenmeyişi göz önünde bulundurarak, eksik ve yanlışları düzeltmek amacıyla bu kitabı yazmış olduğunu belirtiyordu.

TÜRK'ÜN ANTROPOMETRİK VERİLERİ

Afet İnan'ın tezinin ikinci kısmı ise tümüyle antropometrik ankete hasredilmişti. Daha önce birçok bilim insanı Anadolu'da antropometrik çalışma yapmışlarsa da, bunlar çok küçük ölçeklerde gerçekleştirilmişti. Çoğu kez birkaç yüz kişinin ölçüsü alınabiliyordu. Türk antropolojik vasıflarının tam ve bilimsel bir biçimde saptanması için bu ölçek yeterli değildi. Bu amaçla kendi çalışmasında ölçeği son derecede geniş tutmuştu.

Kuşkusuz anketin bu denli geniş bir çapta yapılması maddeten bir doktora öğrencisinin olanakları dışındaydı. Bu nedenle Atatürk devlet örgütünü devreye sokmuştu. Anketin düzenlenmesinde Profesör Eugène Pittard önyak olmuştu. Yukarıda belirtildiği gibi, anketi yönetenler ülkeyi on belgeye ayırmışlar, antropometri donanımlı ekipler her bölgenin olabildiği kadar değişik vilayet, kaza, nahiye ve köylerinde

erkekli kadınlı antropolojik inceleme yapmışlardı. Toplanan 64.000 fişten 4.000 kadarı kusurlu olduğu için elenmiş ve anket için 59.728 fiş kullanılmıştı.

O güne kadar Türkiye'de yapılan antropometrik çalışmalarda yabancı

bilginler, ayrıntıya girmeyerek, sınırlı nitelikler üzerinde durmuşlardı. Bunlar başlıca boy ve baş karinesi idi. Afet İnan ise 27 antropometrik vasfı saptamıştı. Bu anket verileriyle kadın ve erkek olarak ayrı ayrı antropolojik karakteristikler belirlenmişti. Bu alanda çalışmış olan antropologların elde ettiği sonuçlarla karşılaştırılmış, diğer ırklarda görülen vasıflarla kıyaslanmış ve çıkarılan sonuçları prehistorya sahasına tatbik edilerek Türklerin tarihten önceki varlığı hakkında savlar ileri sürülmüştü.

Kitapta, kadınlarda ve erkeklerde ayrı ayrı, boy, iskelik karinesi (yani gövdeye göre bacak uzunluğu), kulaç, ağırlık, baş karinesi, alın genişliği, baş irtifai-uzunluk karinesi, yüz vasıfları, burun ölçüsü ve burun karinesi, göz şekli, burun profili, kafanın arka kısmı profili, cilt rengi, göz rengi ve saç rengi hakkında ayrı ayrı dökümler yer almış, bunlar grafikler ve haritalar üzerinde ayrıntılarıyla verilmişti.

Böylece, Türk, Kürt, Rum, Ermeni ayırımı gözetmeksizin ülkenin dört bir yanında geniş bir örneklem üzerinde yapılmış oluşu nedeniyle, anket ortalama olarak "Türkiye Türklerinin" antropolojik yapısını göstermiş oluyordu. Varılan sonuç şuydu:

Boy ortalaması: erkeklerde 1 metre 652, kadınlarda 1 metre 522 (cins farkı 13 santim) idi. Doğu bölgele- rimizde boy daha uzun, batıda ise daha kısaydı. İskelik karinesi erkekler (93,91) makroskel, kadınlar ise (87,86) mesatiksele. Baş karinesi erkeklerde 83,33, kadınlarda 83,78 idi. Bu sonuca göre Türkiye sekenesi aşağı yukarı % 75 brakisefaldi. Bölgelere göre brakisefallik oranı değişiyordu: Orta Anadolu'da % 93,16, Doğu Anadolu'da % 62,61, Batı vilâyetlerinde % 76,69 idi. Burun karinesi erkeklerde 65,04, kadınlarda 64,05 idi. Türkler bilhassa kadınlar dar ve küçük (leptorriniyen) burunluydu. Göz şekli düzgündü; genel olarak mongoloit vasıf yoktu. Nüfusun ancak % 5'inde mongoloit vasıf görülmekteydi. Bu Moğol akınının

bir sonucu olsa gerekti. Burun şekli düzdü; kartal burun nadirdi. Çıkıntı-
lı burun kadınlarda biraz vardı. Baş
arkası ekseri düzdü. Bu Dinarik'lerin
tesiri olsa gerekti. Cilt rengi nadiren
yanıktı. Göz ekseri açık, bazen da
mavi veya çakır renkti. Türkiye'de
doğu vilayetleri müstesna, koyu
kahve renginde göze hemen hemen
rastlanmıyordu. Saç rengi zannedil-
diği oranda siyah değildi. Az miktar-
da sarışın, çoğunlukla da orta kesta-
ne rengindeydi.

Afet İnan'a göre, Anadolu sekene-
sinin vasıfları da, neolitik — kalkoli-
tik — Eti devrinden beri aşağı yukarı
aynı halde bulunuyordu. Nitekim Dr.
Şevket Aziz Kansu'nun Anadolu'da
bulunan neolitik-kalkolitik ve proto-
Eti devirlerinden kalma kafatasları
üzerinde yaptığı kranometri incele-
meleri, baş karinesi olarak sırasıyla
82,68; 82,77; 81,32 sayılarını veri-
yordu. Bu karine Selçuklularda 85,51,
Osmanlılarda da 84,07 idi. Demek
oluyordu ki, hiç olmazsa baş karine-
si gibi önemli bir vasıf, Anadolu'da
tarihten önceki zamanlardan beri
değişmemişti. Ve bu günkü sekene-
si de, antropoloji bakımından bu devir
insanlarının torunlarıydı. Yukarı-
da sıralanan antropolojik vasıflar,
Türklerin beyaz ırkın Alpin kolundan
olduğunu ve aralarında Dinarik tipe
mensup bazı efradın da bulunduğu-
nu gösteriyordu.

Antropolojik anketten alınan bu
sonucu prehistorya sahasına uygu-
layan Afet İnan, kitabının son sayfa-
larında, eski Orta Asya Alpinlerinin

yüksek kültürüne dikkat çekiyor,
bu insanların Ön Asya ile Avrupa'ya
yaptıkları göçleri, oralarda yaydıkları
maden, bilhassa demir kültürünü
vurguluyordu. Uygarlığı simgeleyen
bu kültürün Ön Asya'daki merkezi
Anadolu idi ve Avrupa'nın uygarlaş-
masında Anadolu'nun göz ardı edi-
lemeyecek bir önemi vardı.

SONUÇ:

1925-1939 arası Türkiye'de bilim
dalları arasında fizik antropoloji
ön planda yer aldı. Birçok yabancı
bilim adamının katkıda bulunduğu
Türk Antropoloji Mecmuası, bel-
ki de dönemin en "bilimsel" yayın
organıydı. Türkiye'de toplumsal ve
beşeri bilimler Dil ve Tarih-Coğrafya
Fakültesi'nde büyük ölçüde fizik
antropolojiye göre yörgünelendi.
Öncü kimliğiyle Şevket Aziz Kan-
su, Ankara Üniversitesi kurulurken
üniversitenin ilk rektörü oldu. Yap-
tığı antropolojik çalışmalarla dünya
literatürüne önemli katkılarda bu-
lundu.

II. Dünya Savaşı ertesi Avrupa'daki
ırk sorununu vurgulayan otoriter
rejimler savaşı yitirmiş, fizik antro-
poloji tahtından indirilmişti. Antro-
poloji biliminde köklü bir dönüşüm
yaşanıyordu. Artık toplumsal ve kül-
türel antropoloji ön plandaydı. Afet
İnan'ın tezinin yayını bir anlamda
gecikmişti. Yayınlandığı zaman kimi
çevrelerce eleştirildi.

Afet İnan anılarında doktorasından
hiç bahsetmedi. Keza Atatürk'ten

Mektuplar¹⁵ başlığı altında kızı Arı
İnan tarafından yayınlanan Atatürk
ile yazışmalarda teziyle ilgili ça-
lışmalar yer almadı. Ancak kitabın
sonunda Afet İnan'ın çalışmaları
dizisinde gözüktü. Oysa Atatürk
Afet'in tez çalışmalarıyla yakından
ilgileniyor, Profesör Eugène Pittard
Türkiye'ye geldiğinde, Afet Hanım
ve hocası bilfiil birlikte Atatürk'ü zi-
yaret ediyorlardı.

20. yüzyılın ikinci yarısında genetik
fizik antropolojinin yapısını büyük
ölçüde değiştirdi. II. Dünya Savaşı
sonrası antropoloji ve arkeoloji yol
ayrımına geldi. Antropoloji tıbbın
gözetiminden ayrılıp toplumsal ve
kültürel içeriğiyle sosyoloji çatısı al-
tına girerken bir yandan da genetik
bilimi sayesinde biyolojik antro-
polojiye dönüştü. Arkeoloji ise "ulu-
sal" kaygıları aştı; evrensel bir boyut
kazandı. Tek Parti döneminin sona
erişi ile birlikte "devlet bilimi" fizik
antropoloji böylece tahtından inmiş
oluyordu.

Bu arada Afet İnan'ın doktora tezi
unutulup gitti. Afet İnan da bundan
yanaydı. Türkiye'de yayınlandığı
evrede yapılan eleştirilere¹⁶ cevap
vermenin dışında bir daha bu tez-
den söz etmemeyi yeğledi.¹⁷ İki dün-
ya savaşı arasında fizik antropoloji
çalışmaları bilimin mutlak olmadı-
ğını, yanlışlanabileceğini kanıtlı-
yordu.

Bir sonraki yazımız:

Eugène Pittard,
Antropoloji ve Türk Tarih Tezi

DİPNOTLAR

- 1 Eugène Pittard, A travers l'Asie-Mineure — Le visage nouveau de la Turquie, Paris; Société d'Éditions Géographiques, maritimes et coloniales, 1931.
- 2 Profesör Pittard, Anadolu, Türkçeye çeviren: Reşat Nuri, Ankara; Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1934.
- 3 Eugène Pittard, Les races et l'Histoire; introduction ethnologique à l'histoire, Paris; La renaissance du livre, 1924.
- 4 Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar [Altını çizdiği satırları, özel işaretleri, uyarıları, düştüğü notlar ve kitap içerisinde özel yazıları ile], cilt 22, Ankara; Anıtkabir Derneği Yayını, 2001, s. 225-486.
- 5 Journal de Genève, 24 Novembre 1938.
- 6 Eugène Pittard, "Un chef d'Etat animateur de l'Anthropologie et de la Préhistoire: Kemal Atatürk", Revue anthropologique, 49. Anne, nos

1-3, Janvier-Mars 1939, s. 1-12.

- 7 Afet, Une étude anthropométrique sur 200 femmes turques en Turquie, 1937.
- 8 "Prof. Dr. Afet İnan, "Türkiye'de Antropoloji," Antropoloji, sayı 4, 1967-1968, s. xi.
- 9 Şevket Aziz Kansu, Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi (Historique de l'institut turc d'anthropologie), İstanbul; Maarif Matbaası, [Beynelmilel XVIII inci Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresi için hazırlanmıştır.] s. 20.
- 10 Şevket Aziz Kansu, Antropometri tetkikleri için rehber, Ankara, 1937.
- 11 Afet, L'Anatolie, le pays de la "Race" turque, Genève, Imprimerie Albert Kundig, 1939.
- 12 Afet İnan, L'Anatolie, le pays de la "Race" turque, Genève, Librairie de l'Université Genève, 1941.
- 13 Afetinan, Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi — Türk Irkının

Vatanı Anadolu (64.000 kişi üzerinde anket), Ankara; Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1947.

- 14 A.D. [Agop Martanyan Dilaçar], "L'Anatolie, le pays de la 'race' turque, Yazan Afet Sosyoloji Doktoru, Cenevre 1939 (176 sayfa)," Türk Dili Belleten, seri II, sayı 1-2, Sonkânun 1940, Ankara, Türk Dil Kurumu, s. 47-52.
- 15 A. Afet İnan, Atatürk'ten Mektuplar, Ankara; Türk Tarih Kurumu Yayını, 1989.
- 16 Kapsamlı bir eleştiri için bak: Halil Demircioğlu, "Antropoloji ve Tarih," A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt 6, sayı 1-2, 1948, s. 49-67.
- 17 Afet İnan'ın Halil Demircioğlu'na verdiği yanıt için bak: Afet İnan, Türkiye Tarihi ve Antropolojisi Üzerine, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt 7, sayı 1, 1949, s. 203-236.

Eric Hazan HAZIRLAYAN
Demokrasi Ne Âlemde?

Metis Defterleri, Çeviri: Savaş Kılıç, 128 s.

Günümüzde siyaset ve siyasal düşünürlerden Agamben, açıcı düşünceleri geliştirmiş düşünürlerden Zizek, Bensaïd, Brown ve Badiou, Rancière, Nancy, Zizek, Bensaïd, Brown ve Ross'un "Demokrasi ne âlemde?" sorusuna verdikleri ayrıntılı cevapları içeren yazılar yer alıyor bu seçkide. Demokrasinin içinde barındırdığı imkân ve tuzaklar hakkında açık seçik bir tablo sunuyor okura.

Ayşegül Sabuktay
Devletin Yasal Olmayan Faaliyetleri

SUSURLUK OLAYI'NA HUKUK-SİYASET KURAMINDAN BAKIŞ
Metis Tarih Toplum Felsefe, 168 s.

Susurluk Olayı, modern devletin yasal temelde çalıştığı kabulünü sorgulanır hale getiren pek çok örnekten biridir. Ayşegül Sabuktay bu sorgulamayı kuramsal alana taşıyor ve yasal çalıştığı varsayılan modern ana-yasal devletin yasal olmayan faaliyetlerine kuramsal alanda görünürlük kazandırmayı amaçlıyor.

Aykut Çelebi HAZIRLAYAN
Şiddetin Eleştirisi Üzerine

Metis Defterleri, Çeviri: Zeynep Direk, 320 s.

Kalkış noktası Benjamin'in 1921 tarihli "Şiddetin Eleştirisi Üzerine" adlı metni olan seçkinin temel vurgusu, yasanın korunması için seferber edilen devlet şiddetinden farklı olarak, ve ondan önce, yasa koymanın kendisinin zaten şiddet içerdiği düşüncesidir. Derrida, Habermas, Agamben, Cover, Direk ve Çelebi'nin makalelerinden oluşuyor.

J.K. Gibson-Graham
(Bildığımız) Kapitalizmin Sonu

SİYASAL İKTİSADIN FEMİNİST ELEŞTİRİSİ
Tarih Toplum Felsefe, Çeviri: Zeynep Gambetti, 400 s.

Kapitalizmi kavramsal olarak istikrarsızlaştırmının, kapitalist sistemi içeriden kemirmenin yollarını araştırın kitap, yepyeni bir düşünme tarzı öneriyor.

Wendy Brown
Tarihten Çıkan Siyaset

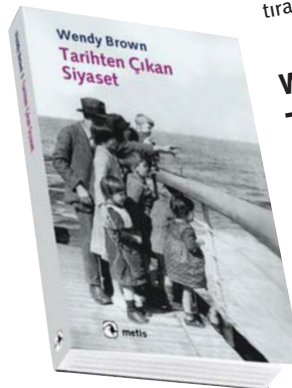
Tarih Toplum Felsefe, Çeviri: Emine Ayhan, 224 s.

Çağdaş liberal demokrasinin gidişatını kaygı verici bulunan ve Freud, Marx, Nietzsche, Spinoza, Benjamin ve Derrida gibi farklı düşünürlerin fikirleri eşliğinde, siyasetin nasıl ufuk kazanabileceğini günümüzde demokrasinin nasıl olanaklı olabileceğini yeniden düşünmek isteyen okurlar için, özlü ve zengin bir kaynak...

AJANDA 2011

ırkçılığa, ayrımcılığa ve
nefret suçlarına karşı
KİTAPÇILARDA..

metis